

שחרור שקנאים ממושדרים. צילום: בן רוזנברג

התמוטטות שובר הגלים בקיסריה. צילום: החברה לפיתוח קיסריה

רשות הדיבור

כתב: עומרי גל

ישימונית רביבים בחולות עגור. צילום: ערן היימס

שקנאים בשירות הרשות

במסגרת מחקר משותף של רשות הטבע והגנים והמעבדה לאקולוגיה של התנועה באוניברסיטה העברית, וכחלק ממאמצי המעקב אחר השקנאים הנוודים בישראל ובעולם, לכדו אנשי הרשות, בסיוע אנשי מדגה הזורע, 12 שקנאים והצמידו לגבם של שישה מהם משדרי GPS לזוייניים משוכללים שיספקו מידע על נדידתם במשך חמש השנים הבאות. מדובר במשדרים משולבים הכוללים משדר GPS לזוייני שיטלה לחוקרים מידע לגבי מיקומו של השקנאי מדי שעה; ומקלט GPS מתקדם, אשר יכול לאגור במשך שנה שלמה נתונים על זוויות התנועה של השקנאי, וכך יוכלו החוקרים בארץ לפענח מתי השקנאי אוכל, ישן ועף - וגם היכן. השקנאים שוחררו לאחרונה לאחר ששהו במשמורת בידיהם של מגדלי הדגים של קיבוץ הזורע, שדאגו לספק את רעבונם עד לדגע שבו חזרו לטבע.

"מדובר במחקר פורץ דרך, שאותו מוביל פרופ' רן נתן מהאוניברסיטה העברית", מסביר אוהד הצופה, אקולוג העופות של רשות הטבע והגנים. "המשדרים האלו יאפשרו לנו לראשונה לדעת היכן נמצאים השקנאים שלנו בכל רגע נתון, וחשוב מכך, גם מה הם עושים. נוכל לדעת אם יש קשר בין אזורי הקינון של השקנאים ובין מצבם הגופני במהלך הנדידה, להיכן הם ממשיכים לאחר שמספקים להם מזון וגם על ההבדלים בין התנהגות שקנאים מאזורים שונים ובזמנים שונים. יש לנו קולגות ממדינות כמו יוון, קזחסטן, רומניה ואחרות, שכבר מחכים לעבוד לצדנו ולהצטרף למחקר באזורי הקינון עצמם. המידע יסייע לנו להיערך מדי שנה לבואם של השקנאים הנוודים והפתרונות שנוכל לתת למגדלי הדגים בישראל, שלהם קונפליקט תמידי עם השקנאים, ויכולו להיות המדויקים ביותר".

נמל בסכנת התמוטטות

החששות שהביעו מומחי השימור מפני סכנת ההתמוטטות של נמל קיסריה העתיק התממשו: בעקבות הסערה שהתחוללה בדצמבר 2010 התמוטטו חלקים נרחבים משובר הגלים המודרני שנבנה מול נמל קיסריה העתיק. כעת מתנפצים גלי הים ישירות על עתיקות הנמל שבנה הורדוס לפני כ-2,000 שנים, ומאיימים על שלמותו.

תכנית האב לפיתוח ולשימור האתר כוללת גם שיקום שובר הגלים הראשי והארכתו בכ-130 מטר ומיגונו מפני שחיקה; שיקום והארכת של שובר הגלים המשני; הרחבתו מחדש של חוף הרחצה באמצעות הזנת חול והסרת מכשולים הקיימים בו כיום; שיקום של אזור המצוק והקמת קיר תומך נמוך למניעת חתירת גלי הים בשילוב של אמצעי מיגון וצמחייה שישתלבו היטב בסביבה. האומדן הראשוני של עלות הפרויקט הוא כ-60 מיליון שקל, וביצועו ייערך כשלוש שנים על פי ההערכות. בוועדת ההיגוי חברים נציגים מרשות העתיקות, מרשות הטבע והגנים ומהחברה לפיתוח קיסריה והיא הוקמה בתמיכת המשרד להגנת הסביבה.

"תמונת המצב הקיימת בקיסריה מדיאה ביותר. הנזקים נראים לעין ואין מחלוקת בין המומחים שהשארית המצב הקיים כמו שהוא תאיץ את הרס אחד מאתרי הדגל של הארכיאולוגיה בישראל", אומר זאב מרגלית, הממונה על הפיתוח והשימור ברשות הטבע והגנים. "תכנית השיקום נמצאת בתוך המסגרת של מדיניות ארצית שהותוותה לשיקום מצוקי החוף, אך במקרה של קיסריה אנחנו נמצאים רגע לפני שההרס יהיה בלתי הפיך ובבחינת בכייה לדורות. הורדוס בנה לפני אלפיים שנים בקיסריה את אחד הנמלים הגדולים והמשוכללים בעולם הקדום, אנחנו מחויבים היום למצוא פתרונות הנדסיים מודרניים ולשמור על שרידים אלו מפני הרס - עבורנו ועבור הדורות הבאים. זה רק עניין של זמן עד שייגרם נזק נוסף - והפעם לנמל העתיק עצמו".

הוכרזה שמורת טבע חולות עגור

שמורת טבע חולות עגור, המשתרעת על גבולה המערבי של ישראל, כ-4 ק"מ צפונית למעבר גבול ניצנה, הוכרזה לאחרונה ותעבור לניהולה המלא של רשות הטבע והגנים כשמורה פתוחה ללא תשלום.

השטח המוכרז כולל כ-176 אלף דונם של טבע בראשיתי ונוף חולות, והשמורה, שחלקים ניכרים ממנה טרם נפגעו מפעילות אנושית, היא חלק מגוש החולות הגדול ביותר בארץ, המשתרע בין ניצנה לבין כרם שלום.

מקור החול שיצר את חולות עגור ברמת אתיופיה. הנילוס הכחול הביא את החולות אל הים התיכון ומחופיו הדרום-מזרחיים הם הוסעו על ידי הרוח דרומה. בשל הקמת סכר אסואן נפסק תהליך הסעת החול ומאז ואילך אין עוד מקור להוספת חול לשמורה. בשמורה אפשר למצוא דיונות חול מיוצבות וביניהן עמקים, מישורי חול, אפיקי נחלים שיטפוניים (נחל ניצנה ונחל לבן) וגבעות קירטון, וכן בתרונות ודיונות לס פעילות, שאותן אפשר למצוא כמעט אך ורק בשמורה זו.

מבין שרידי אדם ראוי לציון כי יש בחולות עגור בורות מים, חווה חקלאית, כבשני סיד ואתר תעשייתי כלי צור. בשמורה יש צומח ייחודי לחולות ממקור ימי, כמו חבלבל החוף ולענה חד זרעית, ולצדם אירוס הנגב ומצילות שנהב - שהם מינים ייחודיים לחולות עגור. השמורה עשירה ביונקים כמו מכרסמים (בהם ארבעה מינים שונים של גרביל, שני מינים של מריון, ירבוע מצוי, פסמון, דרבנים וארנבות), צבאים ועושר גדול של מיני טורפים (צבוע, שועל מצוי, שועל חולות, תן, קרקל וחתול בר). זוחלים (לפחות 22 מינים) וכ-50 מינים שונים של עופות בר.

השיבה לטבע

נשרים שבקעו וגודלו בשבי במסגרת תכנית להצלתם ושתי ראמות שגודלו בגרעין רבייה יוצאים בפעם הראשונה אל הטבע

אופני הרשות החדשים. צילום: גיא כהן

רשות הטבע והגנים בתערוכת 2010 BIKES

רשות הטבע והגנים חשפה לאחרונה פיילוט שבוצע בשנה האחרונה ברשות ושמטרתו לבחון שילוב אופניים כחלק מאמצעי הפיקוח הניתנים לפקחים בשמורות הטבע ובגנים הלאומיים. את האופניים הציגה הרשות לראשונה בתערוכת האופניים 2010 BIKES, שנערכה בגני התערוכה.

לצד האופניים הציגה הרשות מסלולים חדשים לרכיבת אופניים בשמורות הטבע ובגנים הלאומיים בדרום, את המקטע הראשון של שביל ישראל לאופניים שנפתח השנה (מעלה שחרות-אילת), את השיקולים לאישור שבילי אופניים בשטחים הפתוחים ואת תהליך בניית השביל, כך שיספק חוויה תיירותית תוך שמירה על הטבע.

הרוכבים שהגיעו לדוכן רשות הטבע והגנים בתערוכה פגשו בפקחי הרשות ושמעו על הנזקים האפשריים לטבע כתוצאה מרכיבה לא אחראית בשמורות הטבע, השמיעו את דעתם בנושא ואף הציעו רעיונות.

"לאחר שבוצע אפיון ראשוני נרכשו האופניים, אשר הותאמו ותוכננו בעבר עבור צבא ארצות הברית ונמצאו מתאימים לניסוי", מסביר הלל זוסמן, מנהל פרויקט שביל ישראל לאופניים ברשות הטבע והגנים. "יתרונם באפשרות לקפלם במהירות וביעילות ולהשתמש בהם בשעת הצורך. האופניים ממותגים עם סמלי הרשות, כמו כלי הרכב והם יאפשרו לפקחים תנועה מהירה ובטוחה בשטח וגם גישה למקומות אשר אינם נגישים לרכב. האופניים נבדקו במחוזות צפון, מרכז ודרום, ובכוונתנו לשלבם בשנה הקרובה במערך הפיקוח".

הנשרים פורשים כנפיים

בחודש יוני 2007 התרחשה הרעלה גדולה בקרב מושבת הנשרים בשמורת טבע גמלא. מבין 22 נשרים שהיו בשמורה ערב ההרעלה נצפו למחרת רק 11 פרטים. שבעה גוזלים חולצו לאחר שנותרו יתומים ועתידי המושבה היה בספק. מחקר שערכה חטיבת המדע ברשות הטבע והגנים חזה כי ללא התערבות חריגה ייעלמו הנשרים מצפון הארץ בתוך פחות מ-25 שנים. בעקבות כך החליטה הרשות להפעיל תכנית חירום ל"עידוד הילודה" בקרב הנשרים בגמלא ובמושבות אחרות בצפון.

משדור נשר לפני שחרור. צילום: רינה נגילה

עם הגלת הביצים הראשונות בעונת הקיץ 2008 גלשו פקחי השמורה אל הקינים והעבירו את הביצים להדגרה במתקן הדגרה מבוקר בגן החיות התנ"כי בירושלים. הרחקת הביצה מהקן מעודדת את נקבת הנשר להטיל ביצה נוספת, המכונה "הגלת מילואים". הוצאת הביצים והדגרתן מבטיחה גם הצלחה גבוהה ברבייה. הגוזלים שבקעו במדגרה הועברו לאחר הבקיעה לגידול בשמורת טבע חי בר כרמל, ומשם הועברו לכלוב אקלום גדול בשמורת גמלא והמתינו במשך כשנתיים לשחרורם חזרה לטבע. ממש לאחרונה, הוצמדו לשישה נשרים, ילידי התכנית הראשונים, משדרים, והם שוחררו לטבע. פרט נוסף שוחרר כבר ב-2009 ומאז הוא שורד.

אוהד הצופה, אקולוג העופות ברשות הטבע והגנים: "האחחים של הצלחה בדגירה במושבת הנשרים שבגמלא הם כ-30%, לעומת 80%-90% במושבות נשרים במערב

אירופה ובמדגרה של גן החיות התנ"כי. הנשרים מגודלים בשבי עד קרוב לבגרותם כדי שיוכלו לשוב לטבע ומיד להביא את הדור הבא. אנחנו בעצם 'מקפיצים' אותם את השנים הקריטיות של ההתבגרות, שנים שבהן שרידותם נמוכה מזו של נשרים בוגרים. כולנו מחזיקים אצבעות שהנשרים ייקלטו טוב בסביבה ויחליטו כמובן להשתקע ולקנן בצפון הארץ. עתיד הנשרים בישראל תלוי בכך".

הראמות יוצאות לחופשי

שתי ראמות לבנות, שגודלו בגרעין הרבייה של רשות הטבע והגנים בשמורת טבע חי בר יטבתה, יצאו לראשונה לטבע. הראמות הלבנות, בנות השלוש, שוחררו ממכלאת האקלום בעין שחק שבערבה, לאחר טקס קצר שבו נקראה מכלאת האקלום במקום על שמה של שרה פלדמן, שהייתה מנהלת משרדי מחוז דרום של רשות הטבע והגנים במשך שנים ארוכות, עד לפטירתה במפתיע באפריל 2009.

בשנת 1962, בעקבות ציד העדר האחרון של הראמים בעולם, הוחלט על "מבצע ראם" להצלת שארית הפליטה. לשם כך גויסו צוותים בינלאומיים שיצאו לאזורים נידחים ביותר במדינות ערב כדי ללכוד את הראמים הבודדים שעוד נותרו בטבע. בשנת 1978 הובאו שמונה פרטים ראשוניים לשמורת טבע חי בר יטבתה - כולם ילידי גן החיות בלוס אנג'לס. כעשרים שנה לאחר מכן, בשנת 1996, שוחררו לאזור עין שחק הראמים הראשונים.

היום, כ-40 שנים לאחר "מבצע ראם", הושבו לטבע פרטים רבים אשר טופחו, התרבו בשבי ועברו אקלום מחדש בבתי גידולם הטבעי בעומאן, בערב הסעודית ובישראל.

שחרור הראמות בעין שחק. צילום: דורון ניסים